

**ПРОБЛЕМИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ
ДЛЯ СТРУКТУР ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНОГО КОМПЛЕКСУ (ВПК)
ЗГІДНО З ВИМОГАМИ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ**

УДК 658.012

О. І. Гузела

Українська академія друкарства

**ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО:
ПІДГОТОВКА КАДРІВ ТЕХНІЧНОГО РІВНЯ УПРАВЛІННЯ**

В статті йдеться про значення та проблеми економічної підготовки фахівців технічного рівня управління в рамках вимог Болонського процесу; подається досвід викладення дисципліни «Виробниче підприємництво» студентам технічних спеціальностей Української академії друкарства.

Основним видом підприємництва за будь-якого способу господарювання є виробниче підприємництво, яке належить до продукуючої, матеріальної сфери економіки. Успіх виробничого підприємництва — це основа поступу економіки держави та розвитку здорових ринкових відносин в усіх галузях народного господарства. Важливішим чинником підприємницького успіху є управлінські кадри — добре підготовлені, з глибокими спеціальними знаннями та широким кругозором, надійні і гнучкі в стосунках з партнерами по бізнесу, жорсткі та системні в прийнятті рішень. Саме фахівці з технології і техніки організовують виробництво, забезпечують створення продукції від стадії її технічної підготовки до пакування готових виробів, формують якість продукції, яка відповідає реальній її цінності і, відповідно, визначають економіку господарюючого суб'єкта. Підготовка фахівців має бути не лише ґрунтовною щодо певних технічних спеціальностей, але й багатовекторною щодо опанування дотичними знаннями та вміннями в реальних виробничих умовах. Одним з таких векторів є економічна підготовка спеціалістів технічного профілю.

Економічна підготовка спеціалістів технічного профілю, зокрема для видавничо-поліграфічної галузі, не є об'єктом послідовних досліджень. Можна прослідкувати певні тенденції щодо якості економічної підготовки студентів технічних спеціальностей з часу утворення незалежної Української держави. Характерною ознакою цих тенденцій є, насамперед, значне скорочення курсів економічних дисциплін, а далі — увиразнення необхідності повернення до них вже на іншому еволюційному рівні, в умовах ринку, які спричинили появу низки нових економічних дисциплін.

Періодично проблеми економічної підготовки студентів неекономічних спеціальностей виносяться для обговорення на науково-методичні та науково-практичні конференції різних рівнів — від всеукраїнського до внутрішньовузівського. Обговорювались ці питання і на науково-методичних конференціях професорсько-викладацького складу Української академії друкарства. Матеріали таких конференцій публікувалися, переважно в тезовому викладі. Учасниками дискусій та авторами публікацій були викладачі дисциплін, які тривалий час викладають на технічних спеціальностях, зокрема, Боженко О. М., Гірняк О. М., Мартинів В. В., Лазановський П. П., Гузела О. І.

Входження України в статус самостійної держави, економіка якої також кардинально змінила орієнтири на ринок, було вкрай складним. З одного боку в Україні за часів Союзу виплавлялося 40,8% чавуну і 34,3% сталі; виготовлялося 22,5% металорізальних верстатів, 21,8% тракторів; добувалося 45,6% залізної руди. Україна займала перше місце серед таких розвинутих держав світу, як Великобританія, Італія, Польща, Франція, Японія з виробництва на душу населення сталі — 1059 кг., мінеральних добрив — 99 кг., деяких продуктів харчової промисловості. Експорт української продукції перевищував імпорту на 1,4 млрд. крб. [1].

З іншого боку Україна випускала на своїх підприємствах лише 20% кінцевого продукту; перевищення експорту над імпортом досягалося виключно за рахунок сировинної складової: електроенергії, кольорових металів, хімічної та нафтохімічної продукції, продукції лісової та деревообробної галузей [1]. Отже, криза, гіперінфляція, спад економічних показників, стагнація економіки і перехід її на засади вільного підприємництва після утворення самостійної держави були неминучими. Так само, як і пошук шляхів подолання економічних і соціальних труднощів, розроблення низки програм виходу з кризи, поступове формування ринкової інфраструктури та ринкових відносин. Видавничо-поліграфічна галузь (ВПП) однією з перших почала активно адаптуватися до нових умов.

Сьогодні підприємництво України виходить з чергового витка кризи. Станом на 01.01.2009 року в промисловості — сфері виробничого підприємництва, — зафіксовано 118355 суб'єктів (юридичних осіб) ЄДРПОУ, або ж 10,1% від усієї їх кількості. Випуск промислової продукції в загальному обсязі випуску всіма галузями складає за попередніми даними на початок 2008 року 46,1%. Індекси обсягу випуску продукції промисловості впродовж 2001...2008 років не мали чіткої тенденції: вони періодично падали і зростали, що свідчить про нестабільність економіки в цілому. В 2008 році цей показник знизився до 0,969.

Аналогічні тенденції індекса обсягу продукції спостерігаються і в целюлозо-паперовому виробництві та видавничій діяльності, до якої відносяться і суб'єкти підприємництва ВПП. У 2008 році він становив 1,073 [4].

Разом з тим, 39,1% всіх підприємств промисловості станом на 2008 рік були збитковими, а рівень рентабельності операційної діяльності промислових підприємств становив у 2007 році 5,8% і очікувався в 2008 році 5,0% — дуже

низький. В целюлозно-паперовому виробництві та видавничій діяльності становить гірше — 5,0% рентабельність в 2007 та 1,5% в 2008 роках [4]. За даними 2004 року рентабельність операційної діяльності лише по групі поліграфічних підприємств становила 7,99% — значно вищий показник, аніж в 2008 році [2].

Знаковою характеристикою перспектив розвитку підприємства є частка інноваційно-активних підприємств в загальній їх кількості. В промисловості цей показник у 2008 році становив 13,0%; в целюлозно-паперовому виробництві та видавничій діяльності — 10,1%. Це доволі низькі показники, хоча порівняно з 2005 роком є певна тенденція до їх збільшення.

Таким чином, навіть дуже загальні статистичні дані свідчать, що розвиток підприємництва сьогодні супроводжує ряд суттєвих проблем, які, з одного боку, усугубляються через політико-правові колізії, з іншого — вимагають пошуку універсальних напрямків їх вирішення. Серед таких напрямків — кадрове забезпечення менеджменту виробничих підприємств, в контексті якого — якість підготовки управлінських кадрів технічного рівня.

Поняття якості підготовки управлінських кадрів технічного рівня, як і поняття якості підготовки кадрів взагалі, — дуже містке. Це і глибокі фахові прикладні знання, і розвиток практичних навиків, і високий рівень володіння сучасними комп'ютерними технологіями на стадії проєктування технічних систем, і добра орієнтація в зарубіжному досвіді. Разом з тим, сучасний менеджер повинен мати розвинуту економічну смислалку, вміти оцінити кінцевий економічний результат і чисто технічного рішення, і підприємницької ідеї загалом. Тим більше, що багато спеціалістів технічного профілю створюють підприємницькі структури, займаються приватним малим підприємництвом, є керівниками різних рівнів великих і малих підприємств поліграфії чи інших галузей. В поліграфії вже традиційно склалося так, що директорами підприємств є випускники технічних спеціальностей поліграфічних закладів.

Отже, в підвищенні якості підготовки фахівців технічних спеціальностей економічна підготовка є важливішою складовою, яка передбачає набуття теоретичних знань і практичних навиків у здійсненні успішної виробничої підприємницької діяльності. Окрім інших загальноекономічних дисциплін, суттєвий вплив на формування економічно грамотного технолога чи механіка складає дисципліна «Виробниче підприємництво».

Сучасна економічна підготовка студентів технічних спеціальностей, зокрема з дисципліни «Виробниче підприємництво», доволі стисла і супроводжується проблемами різного характеру. По-перше, економічні дисципліни на мікрорівні, тобто, рівні підприємства, як правило, відносять до дисциплін вибіркових, в кращому випадку — на вибір вузу. В результаті — відсутні типові програми для таких дисциплін і, відповідно, навчальні посібники. Якщо посібниками з економіки підприємства ринок навчальної літератури наповнений, то з дисципліни «Виробниче підприємництво» посібників практично немає. Навчальна література з підприємництва («Основи підприємництва», «Підприємництво» і т. п.) призначена, перш за все, для студентів економічних спеціальностей; часто виклад матеріалу розрахований на добротну економічну

базу студента. Крім того, наповнення таких посібників зводиться до тем, пов'язаних з теорією підприємництва (види, форми, організаційно-правові форми тощо), правовими аспектами його, характеристикою певних тенденцій розвитку. Матеріали з організації, планування, аналізу виробничої діяльності підприємства в такого роду посібники не виносяться, оскільки це предмет окремих дисциплін — від менеджменту до аналізу діяльності. Це абсолютно оправданий підхід щодо підготовки фахівців економічного профілю. Для неекономічних спеціальностей необхідно зібрати основні питання створення, функціонування та оцінювання успішності бізнесу в один посібник, що дозволяє лаконічно, але комплексно досягнути економіку виробничого підприємства як єдиного цілого, системи.

Вивчення ринку навчальної літератури дає підстави і для висновків про нівелювання галузевих особливостей економіки виробничого підприємства. Як правило, в навчальній літературі ідеться про промислове підприємство взагалі чи підприємство як вид діяльності, а не в умовах конкретної галузі. Опертя переважно робиться на машинобудування. Видавничо-поліграфічна галузь не виняток, а борше — яскраве підтвердження цього. За останні два десятиліття років щойно в 2004 році з'явився ґрунтовний підручник авторів Холод З. М., Передерієнко Н. І., Никифорук Б. В., Сухолитки Н. М. «Аналіз фінансово-економічної діяльності поліграфічних підприємств». У 2008 році — «Економіка видавничо-поліграфічної галузі» Швайки Л. А. та Штангрета А. М., перший галузевий підручник з економіки в незалежній Україні. У 2009 році — «Бізнес-планування у структурах книговидавництва: теорія і практика» Швайки Л. А. До цього ж ряду можна віднести видання, які відображають особливості підприємництва у ВПГ: монографію Швайки Л. А. «Регулювання розвитку видавничого підприємства», статистично-графічний огляд «Видавничо-поліграфічна галузь України: стан, проблеми, тенденції» Дурняка Б. В., Штангрета А. М., Мельникова О. В. та ще декілька інших назв. Однак, це видання, по-перше, розраховані на студентів і фахівців економічного профілю, по-друге — вони торкаються лише окремих аспектів підприємництва.

Їх, без сумніву, варто рекомендувати студентам технічних спеціальностей як літературу додаткову, але жоден з них не може бути рекомендований як основне навчальне видання з виробничого підприємства. Варто зауважити, що найбільш практично доступним для фахівців технічного рівня є «Бізнес-планування у структурах книговидавництва: теорія і практика» Швайки Л. А. Саме з питаннями певних аспектів бізнес-планування стикаються випускники технічних спеціальностей в своїй подальшій науковій чи практичній діяльності.

По-друге, Болонський процес підготовки фахівців не лише переносить акценти на самостійну роботу студентів над опановуваними курсами, але і вимагає суттєвих змін в організації оцінювання знань. Це модульні контролі, відмова від класичних екзаменів та заліків, бальна система оцінювання тощо. Величезне навантаження падає на викладачів, оскільки треба розробити і постійно поновлювати пакети тестів різного рівня складності та для різних видів контролю: поточного, модульного, підсумкового, вхідного. Необхідні

чіткі критерії оцінювання і абсолютна прозорість формування підсумкових балів. Однак, тести — це не завжди об'єктивна оцінка. Фактор випадковості та імовірності дуже часто спрацьовує всупереч реальній картині. Тоді доводиться організовувати відпрацювання, перездачі контрольних робіт і т. п. Значно ефективніше, особливо на технічних спеціальностях, використовувати таку форму практичної підготовки, як індивідуальні наскрізні завдання, які опираються на самостійну роботу студента в аудиторії і вдома, дають можливість відчувати дисципліну як єдине ціле, пізнати практично взаємозв'язок різних показників і оцінити результати.

З дисципліни «Виробниче підприємництво» в УАД такий підхід повністю себе оправдовує. Для п'яти технічних спеціальностей студентів різних напрямів підготовки розроблені індивідуальні наскрізні завдання, які виконуються впродовж семестру самостійно, прив'язані до особливостей кожної спеціальності і максимально наближені до змісту економічного обґрунтування дипломних проектів та магістерських робіт. Відповідно, практичні заняття носять характер консультацій, а оцінка за модулем (чи модулі) виставляється, виходячи з балів за практичну роботу та знання теоретичного курсу. Причому, бали за практичну роботу виставляються на основі її перевірки, аналізу типових помилок, усного захисту. Враховуються при цьому і терміни виконання роботи.

По теоретичному курсу розроблений пакет тестів різного рівня складності. Такий підхід дає можливість не лише виставити бали та оцінити знання студента, але і використати ще одну можливість навчити. Найбільшою проблемою при такій формі навчання є відсутність у достатній кількості сучасної нормативної та довідкової літератури та не адаптованість студентів до самостійної роботи з одного боку, і висока трудомісткість перевірки, часто неодноразової виконаних робіт, аналізу їх і т. п., що далеко не відображають ті години, які закладені в навчальне навантаження викладача.

По-третє, ще однією проблемою — і не лише при вивченні економічних дисциплін на технічних спеціальностях, є деяка втрата в умовах комп'ютеризації, здатності студентами викладати власну думку своїми словами, грамотно будувати речення, послуговуватись правильною термінологією, стилем викладу. Іноді невміння викласти думку перекреслює правильність результатів. Крім того, ці питання безпосередньо пов'язані з підприємницькою культурою майбутнього фахівця, менеджера технічного рівня, з етикою підприємництва, яка є дуже вагомим фактором підприємницького успіху. Очевидно необхідно більше уваги звертати на вивчення студентами ділового мовлення, використання спеціальної термінології правильною українською мовою тощо.

По-четверте, проблема підвищення якості економічної підготовки студентів технічних спеціальностей має ще один ракурс: економічні дисципліни повинні читати викладачі, які мають відповідну технічну підготовку, знають особливості галузєвої технології і техніки, розуміють бодай елементарні технічні креслення, орієнтуються в типових технологічних процесах та моделях устаткування. Без таких знань неможливо якісно організувати практичні знання,

консультації з економічного обґрунтування дипломних проектів та магістерських робіт. А це означає, що за умови формування викладацьких кадрів з економічних дисциплін у відповідному технічному галузевому виші, студентам-економістам треба давати належну підготовку і з питань техніки та технології. Певним чином це суперечить сучасному підходу до підготовки бакалаврів, в процесі якої зводяться до мінімуму галузеві ознаки, однак така потреба виникає і в подальшій виробничій чи науковій практичній діяльності випускника.

Розглянуті в статті питання є сьогодні важливими і актуальними, оскільки якість підготовки фахівців — один з визначальних критеріїв освіти в рамках Болонського процесу, до якого долучилася Україна, орієнтуючись на входження в освітній і науковий простір Європи. Підвищення якості економічної підготовки фахівців технічного рівня управління дозволяє зміцнити конкурентоспроможність їх на внутрішньому та міжнародному ринках праці, розвиває мобільність у працевлаштуванні, зміцнює інтелектуальний потенціал, позитивно впливає на розвиток виробничого підприємництва та економіку держави в цілому.

1. Гузела О.І. Виробниче підприємництво: Конспект лекцій. — Львів : Укр. акад. друкарства, 2003. 2. Дурняк Б. В., Штангрет А. М., Мельников О. В. Видавничо-поліграфічна України: проблеми, тенденції. Статистично-графічний огляд. — Львів : Укр. акад. друкарства, 2006. 3. Нормативні документи та методичні рекомендації до кредитно-модульної системи організації навчального процесу в Українській академії друкарства. — Львів: Укр. акад. друкарства, 2007. 4. Статистичний щорічник України за 2008 рік. — К. : Державний комітет статистики України, 2009.

Статья посвящена проблемам экономической подготовки специалистов технического уровня управления в рамках требований Болонского процесса; излагается опыт преподавания дисциплины "Производственное предпринимательство" студентам технических специальностей Украинской академии печати.

The article is about significance and problems of economic preparation of technical level management specialists in the context of Bologna process; to the students of technical specialities of the Ukrainian academy of typography.